

7. Регіональна політика: методологія, методи, практика / [відп. ред. М. Долішній]; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2001. – С. 11–15.

8. Михасюк І.Р. Державне регулювання економіки / [Михасюк І.Р., Мельник А.Ф., Крупка М.І., Залога З.М.]; за ред. І.Р. Михасюка; Львівський національний університет ім. І. Франка. – Львів: Українські технології, 1999. – 640 с.

9. Чистов С.М. Державне регулювання економіки: [навч. посіб.] / Чистов С.М., Никифоров А.Є., Куценко Т.Ф. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с.

10. Національна стратегія місцевого і регіонального розвитку (проект) // Кур'єр місцевого самоврядування. Шляхи розвитку міс-

цевої демократії в Україні (концептуально-прикладні пошуки та ба-чення фонду). – 2005. – С. 53–75. – (Спецвипуск).

11. Артоболевский С.С. Региональное развитие в Великобритании: Послевоенный этап / Артоболевский С.С.; РАН. Институт географии. – М., 1992. – 165 с.

12. Solnick, S. Methods of Central Control Over Russia's Provinces, and Prospects for the Future. – PONARS Policy Memo. – 1999. – №97. <http://www.fas.harvard.edu/~ponars/POLICY%20MEMO/Solnick97.html>

Т.В. МАМРОШ,
к.е.н., Тернопільський комерційний інститут,
О.Ю. РУДЧЕНКО,
д.е.н., професор, НДЕІ,
М.М. ШКІЛЬНЯК,
д.е.н., РВ ФДМУ

Особливості обґрунтування доцільності приватизації об'єктів соціальної сфери регіону

У статті розглядаються особливості обґрунтування доцільності приватизації об'єктів соціальної сфери регіону з урахуванням рівня їх адаптивності до ринкового середовища, соціальної значущості, а також рівня задоволення попиту на їх послуги.

В статье рассматриваются особенности обоснования целесообразности приватизации объектов социальной сферы регионов с учетом уровня их адаптивности к рыночной среде, социальной значимости, а также уровня удовлетворения спроса на их услуги.

The article discloses the peculiarities of grounding the expediency of privatization of the social sphere objects in the regions taking into account their level of adaptability to the market sphere as well as their social value and level of satisfaction of demand for such services.

Постановка проблеми. Важливим питанням щодо регіонального розвитку є забезпечення надійного функціонування соціальної сфери та реалізації гарантій держави щодо надання послуг населенню. Саме тому в соціальній сфері, незважаючи на активний розвиток приватного сектору як за рахунок приватизаційних процесів, так і підприємництва, визначальну роль все ще відіграє держава, яка має забезпечувати проведення виваженої політики щодо соціальної інфраструктури.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням розвитку соціальної сфери приділено в економічній літературі достатньо уваги, зокрема в працях таких вчених, як І. Бондар, Н. Вітренко, В. Куценко, В. Поліщук, Я. Хоменко, М. Чечетов, М. Шкільняк, В. Удовиченко та ін. У той же час основна увага приділена розгляду задоволення потреб на-

селення в наданні послуг об'єктів соціальної сфери чи загальним положенням щодо їх реформування, а питання обґрунтування доцільності приватизації залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є розроблення методичних підходів щодо обґрунтування доцільності приватизації об'єктів соціальної сфери регіону з урахуванням їх особливостей.

Виклад основного матеріалу. З позицій забезпечення виваженого підходу до реформування об'єктів соціальної інфраструктури з урахуванням їх особливостей необхідним є чітке визначення складу зазначених об'єктів і їх класифікація. Відповідно до офіційних інструктивних документів, зокрема Тимчасового переліку об'єктів, які відносяться до соціальної сфери, до соціально інфраструктури включають такі види економічної діяльності, як житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування, охорону здоров'я, фізичну культуру, соціальне забезпечення, народну освіту, культуру та мистецтво [1].

Більш широку класифікацію об'єктів соціальної інфраструктури подає Н.М. Вітренко, яка виділяє їх у дві групи: соціально-побутову та соціально-культурну інфраструктуру. Зокрема, до складу першої групи включено об'єкти таких видів економічної діяльності, як житлово-комунального господарства, побутового обслуговування населення, торгівлі та громадське харчування; пасажирського транспорту, а також зв'язку щодо обслуговування населення; до другої – народної освіти, культури та мистецтва; охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, а також соціального забезпечення [2, с. 10]. На наш погляд, з позицій реформування відносин власності цей підхід є більш конструктивним, оскільки

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

дозволяє сконцентрувати увагу щодо більшого кола об'єктів соціальної інфраструктури, а також врахувати їх соціальну значущість при реформуванні таких багатофункціональних видів економічної діяльності, як транспорт та зв'язок.

Залежно від різних ознак об'єкти соціальної інфраструктури можуть класифікуватися за формами власності, організаційно-правовими формами господарювання, видами економічної діяльності, розміром підприємств тощо. Щодо приватизаційних процесів об'єкти соціальної інфраструктури можуть відноситися до об'єктів груп А, В, Г, а також окремо виділена група Ж, де сконцентровані об'єкти соціально-культурного призначення. Зокрема, ця група включає (незалежно від вартості) об'єкти охорони здоров'я, освіти, культури, мистецтва та преси, фізичної культури і спорту, телебачення та радіомовлення, видавничої справи, а також об'єкти санаторно-курортних закладів, профілакторії, будинки і табори відпочинку (за винятком об'єктів санаторно-курортних закладів і будинків відпочинку, які перебувають на самостійних балансах та включені до групи А), у тому числі об'єкти соціально-побутового призначення, що знаходяться на балансі підприємств, у разі їх невключення до складу майна, що передається в комунальну власність або приватизується, крім об'єктів, які не підлягають приватизації відповідно до статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» [3].

Зазначимо, що об'єктам соціально-культурного призначення з початку проведення активних процесів приватизації не приділялася належна увага. Зокрема, виділення групи Ж було здійснене лише відповідно до Державної програми приватизації на 1998 рік. До цього часу вони, як правило, приватизувалися у складі цілісних майнових комплексів підприємств, у результаті чого нові власники вирішували їхню долю на свій розсуд. Тому часто їх повторно продавали з репродукуванням без урахування соціальної значущості об'єктів. Так, приватизаційні процеси у галузях промисловості суттєво вплинули на забезпечення соціальними послугами їхніх працівників, в результаті чого у легкій промисловості втрачено більше 50% об'єктів соціальної сфери, в металургії та гірничодобувній промисловості – 44% санаторіїв-профілакторіїв, 25% дитячих оздоровчих таборів, 33% палаців культури. Особливо складною є ситуація з об'єктами соціально-культурної сфери на селі, які практично були втрачені у результаті аграрної реформи. Зокрема, станом на 01.01.2004 р. лише 3% сільських населених пунктів були забезпечені дільничними лікарнями, 10% – амбулаторно-поліклінічними закладами, 55% – фельдшерсько-акушерськими пунктами, 29% – дошкільними закладами, 61% – клубами та будинками культури [4, с. 2, 3]. Іншою причиною занепаду об'єктів соціальної інфраструктури була відсутність належних фінансових ресурсів у місцевих органах, у зв'язку з чим не вирішувалися питання щодо прийняття об'єктів у комунальну власність.

На наш погляд, при розгляді процесів реформування відносин власності щодо державного чи комунального секторів як у широкому значенні, так і в ході аналізу кола об'єктів соціаль-

ної інфраструктури з більш вузьких позицій їх класифікаційні характеристики доцільно доповнити залежно від рівня адаптивності до ринкового середовища. Це зумовлено тим, що від цих характеристик залежать методичні підходи щодо обґрунтування доцільності їх приватизації та способу її здійснення. Зокрема, об'єкти соціальної інфраструктури залежно від рівня адаптивності до ринкового середовища можуть бути класифіковані як ринково адаптивні (тобто ті, що є самодостатніми з позицій адаптації до функціонування в умовах ринкового середовища чи можуть бути конкурентоспроможними при забезпеченні належного рівня менеджменту) та ринково неадаптивні (вразливі з позиції можливості забезпечення конкурентоспроможності функціонування об'єктів). Останнє зумовлене тим, що зазначені об'єкти, хоча й дозволяють виконувати соціальні функції, не є інвестиційно привабливими з позицій здійснення профільної підприємницької діяльності поза межами суспільного сектору, а представляють для підприємців інтерес лише у сфері використання споруд, землі чи сприятливого місцезосташування за умови репродукування. Тому ці підприємства можуть представляти собою потенційні об'єкти щодо рейдерських атак.

До ринково адаптивних слід віднести об'єкти тих видів економічної діяльності, котрі є відносно некапіталоємні, пов'язані з достатньо високою кваліфікованою працею, що має попит з боку широких верств населення (маршрутний міський автотранспорт, побутове обслуговування населення, торгівля та суспільне харчування тощо) і тих, котрі мають високі доходи (окремі об'єкти охорони здоров'я, готелі, об'єкти санаторно-курортних закладів та будинків відпочинку у туристично- та екологопривабливих місцевостях тощо). В свою чергу ринково неадаптивними є такі види економічної діяльності: переважна більшість об'єктів охорони здоров'я, культури, мистецтва, заклади дошкільної, початкової та середньої освіти тощо.

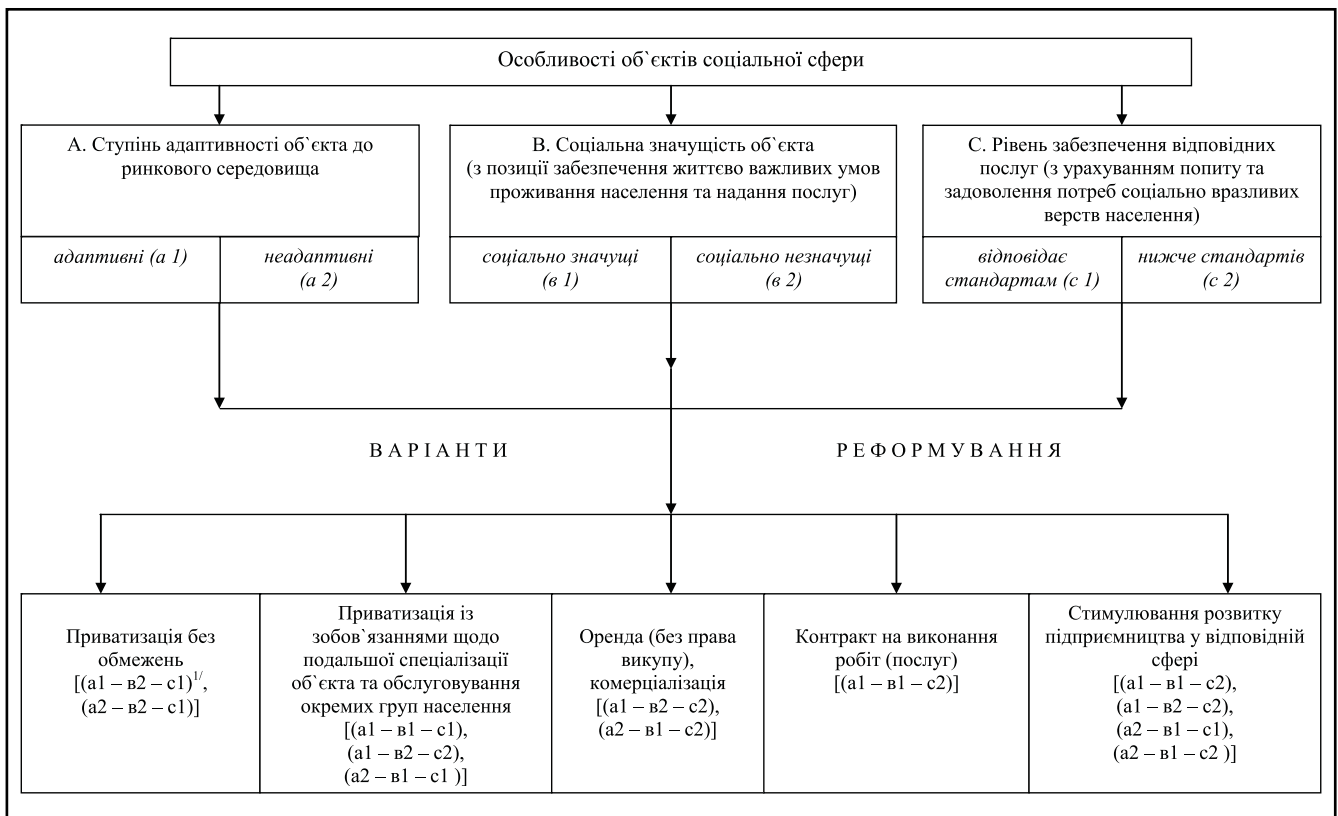
Алгоритм визначення доцільності приватизації об'єктів соціальної сфери повинен враховувати, по-перше, рівень їх адаптивності до ринкового середовища; по-друге, соціальну значущість (з позицій забезпечення життєво важливих послуг чи умов проживання населення); по-третє, існуючий рівень забезпечення послуг (з урахуванням попиту) відповідним видом об'єктів соціальної інфраструктури, підприємствами як суспільного, так і приватного секторів щодо рівня державних соціальних стандартів та нормативів (див. рис.). Так, якщо об'єкти певного виду економічної діяльності є ринково адаптивними та не є соціально значущими (наприклад, кінотеатри в умовах скорочення попиту на перегляд кінофільмів у зв'язку з розвитком альтернативних каналів, отримання послуг кінобізнесу), то рішення щодо їх приватизації може бути прийняте власником без додаткових вимог (обмежень) лише з урахуванням перспективного плану їх власного використання. Якщо ж об'єкти певного виду економічної діяльності є ринково адаптивними та при цьому соціально значущими (наприклад, стоматологічні заклади), то

рішення щодо їх приватизації залежить, по-перше, від доступності отримання відповідних послуг населенням (в тому числі безплатних стоматологічних послуг соціально незахищеними чи пільговими верствами населення), тобто дотримання необхідних соціальних гарантій, що є безпосередньою функцією держави; по-друге, від того, який рівень надання послуг існує у відповідному регіональному утворенні (з урахуванням середніх витрат часу на транспортування) щодо санітарно-гігієнічно обґрунтованих норм. Тобто відповідний орган управління, приймаючи рішення про приватизацію об'єктів соціальної інфраструктури, що є ринково адаптивними, повинен мати вичерпну інформацію стосовно надання відповідного виду послуг та рівня цін на них як суб'єктами господарювання суспільного, так і приватного секторів. При цьому пріоритетним, безумовно, є виконання об'єктом своїх соціально значущих функцій, за що повинен відповідати відповідний державний чи місцевий орган влади. Саме тому можливим альтернативним варіантом щодо приватизації об'єктів соціальної інфраструктури є стимулювання розвитку підприємництва у відповідній сфері, а також можливість надання об'єкта в оренду чи впровадження контракту на управління з дотриманням визначених вимог.

Якщо ж об'єкти соціальної інфраструктури є ринково неадаптивними, органами управління для їх приватизації можуть бути скорочені бюджетні витрати на утримання, а підприємцями – використовуватися відповідні території та споруди для репрофілювання та здійснення рентабельної підприєм-

ницької діяльності. У цьому випадку приватизація може бути доцільною та обґрунтованою з боку органів державного (місцевого) управління, якщо при соціальній значущості послуг дотримуються, по-перше, необхідний рівень державних соціальних стандартів та нормативів (з урахуванням обґрунтованого рівня цін на послуги), а також соціальних гарантій; по-друге, види послуг, що надаються, відносячи їх не до переліку першої необхідності з позиції пріоритетів територіальної громади щодо соціально-культурного розвитку.

Зазначені особливості об'єктів соціальної сфери частково враховуються при їх віднесенні до груп об'єктів приватизації, що, у свою чергу, впливає на вибір способу приватизації. Так, саме виділення в окрему групу Ж об'єктів соціально-культурного призначення викликано їх переважною ринковою неадаптивністю, хоча застосування на практиці механізму приватизації здійснюється без урахування усіх зазначених вище вимог щодо соціально значущих об'єктів. Щодо об'єктів ринково адаптивних видів економічної діяльності, то, зокрема, приватизацію готелів, об'єктів санаторно-курортних закладів та будинків відпочинку, що перебувають на самостійних балансах, передбачається здійснювати у порядку малої приватизації без закріплення акцій у державній власності з урахуванням таких особливостей: оцінка вартості майна відбувається експертним шляхом; продаж об'єктів здійснюється переважно на аукціонах, за конкурсами. При цьому основним є забезпечення прозорості, гласності та дотримання чинної приватизаційної процедури.

Варіанти реформування об'єктів соціальної сфери залежно від їх особливостей

1/ Кодування щодо особливостей об'єктів соціальної сфери.

Висновки

Важливим аспектом вдосконалення механізму державного регулювання реформування відносин власності є посилення концептуальних засад, методичного забезпечення та впровадження комплексу заходів щодо цих процесів на регіональному рівні. При цьому процеси приватизації в регіоні повинні підпорядковуватися реалізації загальної регіональної політики. Саме на регіональному рівні повинні забезпечуватися гармонізація (раціоналізація) процесу реформування відносин власності, комплексний підхід до проблем впорядкування суспільного сектора, приватизації об'єктів та розвитку підприємництва, а також динамічний розвиток завдяки реалізації потенційних конкурентних переваг.

При реформування відносин власності щодо об'єктів соціальної інфраструктури їх класифікаційні характеристики доцільно доповнити залежно від рівня адаптації до ринкового середовища, тобто як ринково адаптивні (ті, що є самодостатніми з позицій адаптації до функціонування в умовах ринкового середовища чи можуть бути конкурентоспроможними у забезпеченні належного рівня менеджменту) та ринково неадаптивні (вразливі з позиції можливості забезпечення конкурентоспроможності функціонування об'єктів). Визначення доцільності приватизації об'єктів соціальної сфери слід з врахуванням рівня їх адаптивності до ринкового середовища, соціальної значущості (з позицій забезпечення життєво важливих послуг чи умов проживання населення), а також існуючого рівня забезпечення послуг (з врахуванням попиту) відповідним видом об'єктів соціальної

інфраструктури підприємствами як суспільного, так і приватного секторів щодо рівня державних соціальних стандартів та нормативів.

Для підвищення рівня обґрунтованості заходів реформування відносин власності щодо об'єктів соціальної інфраструктури необхідним є створення на регіональному рівні їх реєстру, формування бази даних щодо надання послуг об'єктами соціальної сфери як підприємствами суспільного, так і приватного секторів економіки; обґрунтування джерел фінансування соціально значущих об'єктів суспільного сектору, а також посилення контролю за їх функціонуванням. Слід також прийняти закон України «Про право комунальної власності та управління об'єктами права комунальної власності», в якому врегульовувалися питання управління комунальною власністю, комунальними підприємствами, а також корпоративними правами, що знаходяться у комунальній власності.

Література

1. Про пільги по податку на додану вартість / Лист Головної ПДІ України, Мінбудархітектури. №34–100 від 09.04.93 р. – 4 с.
2. Витренко Н.М. Социальная инфраструктура Украины: оценка уровня и перспектив развития. – К.: Наукова думка, 1993. – 143 с.
3. Закон України «Про державну програму приватизації» <http://www.spfu.gov.ua>
4. Рекомендації парламентських слухань «Про збереження та цільове використання об'єктів соціально-культурного призначення в процесі зміни форми власності суб'єктів господарювання, що їх утримують» (проект). – К.: ВРУ, 2004. – 4 с.